

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבעי

פרשת מסעי, תשס"ח
מספר 767מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

סמיכות פרשיות בפרשת מסעי*

מקומן של המצוות בספר התורה הוא שאלה נכבדה, וגם בפרשתנו נשאלת השאלה מדוע נזכרים בהרחבה דיני הרוצח סמוך לכיבוש הארץ מצד אחד, ולטענת בני יוסף על אבדן חלק מנחלתם מצד אחר. הסמיכות הזאת מעלה שתי אפשרויות: תאווה הרכוש מובילה אנשים לרוצח, והרכוש העיקרי שיש לבני ישראל בתקופת כיבוש הארץ היא האדמה. דוגמה לכך: בסיפורה המדומה של האישה התקועית בשמו"ב (פרק י"ד), רמוזה תופעה של סכסוכי אחים על האדמה וניסיונות בני משפחה אחרים להרחיב את גבולם על חשבון בן משפחה אחר, עד כדי אדישות לחייו בשל רצון לרשת את הנחלה (שם ה-ז):

וַיֹּאמֶר-לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה-לָּךְ וַתֹּאמֶר אֲכַל אֶשֶׁה-אֶלְמָנָה אֲנִי וַיָּמַת אִישִׁי. וַלְשֹׁפְחָתְךָ שְׁנֵי בָנִים וַיִּנְצְוּ שְׁנֵיהֶם בְּשָׂדֶה וְאֵין מִצִּיל בֵּינֵיהֶם וַיִּפּוּ הָאֶחָד אֶת-הָאֶחָד וַיָּמַת אֹתוֹ. וְהִנֵּה קָמָה כָּל-הַמְּשֻׁפָּחָה עֲלֵי-שֹׁפְחָתְךָ וַיֹּאמְרוּ תִּנֵּי אֶת-מִכָּה אֲחִיו וַנִּמְתְּהוּ בְּנַפְשׁ אֲחִיו אֲשֶׁר הִרְג וַנְּשַׁמְדָה גַּם אֶת-הַיּוֹרֵשׁ וְכָבוּ אֶת-גַּחְלָתִי אֲשֶׁר נִשְׁאַרָה לְבִלְתִּי [שׁוּם] שֵׁים-לְאִישִׁי שֵׁם וּשְׂאֲרִית עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה.

דמיון סיפור זה לסיפור קין והבל מאפשר לתלות גם את הרצח הראשון בעולם בסכסוך על האדמה, כדברי המדרש (בראשית רבה (וילנא) פרשה כב סימן ז):

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בְּהִיּוֹתָם וְגו', על מה היו מדיינים, אמרו בואו ונחלוק את העולם אחד נטל הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין, דין אמר ארעא דאת קאים עליה דידי, ודין אמר מה דאת לביש דידי, דין אמר חלוץ, ודין אמר פרת, מתוך כך וַיִּקֶם קַיִן אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ.

אם נצרף לזה את סיפור כרם נבות (מל"א כא), שבו המלך מנצל את מעמדו כדי לזכות בחלקת אדמה נחשקת אפילו במחיר חיי הבעלים הקודמים, נראה את ההיגיון שבקביעת דיני רוצח ודיני ערי מקלט במקום שבו נזכרו בפרשתנו.

הבנה כזאת של תאווה הנכס עמדה לפני רב"ע¹ כשפירש מדוע בא איסור הסגת גבול סמוך לדיני רוצח בדברים יט: יד: "לא תסיג גבול רעף... ונסמכה זאת הפרשה, כי על ידי הסג גבול יבואו לידי ריב ומכות ורציחה".

אפשרות פרשנית אחרת תסביר את מיקומם של כל האזכורים המפורטים של ערי מקלט ודיני רוצח גם במקרים אחרים,² ונלמד זאת ממיקומה של פרשת עגלה ערופה. רב"ע, שמרבה לעסוק בסמיכות פרשיות, הסביר את הסיבה לסמיכותם של דיני עגלה ערופה לדיני המלחמה במושג המשותף 'חלל'.³ ואולם ההסבר העמוק הוא שלא במקרה דיברה התורה על חלל חרב סמוך לדיני המלחמה. המלחמה

* יהי מאמר זה לעילוי נשמות הוריי, אבי מורי הרב ראובן בן עודד הכהן, נלב"ע בי"ד באלול התשס"ג, ואמי מורתי אסתר בת אברהם, נלב"ע בי"ב במנחם אב התשס"ה.

¹ פירוש זה אינו מובן מאליו, ור' יצחק אברבנאל, לדוגמה, מאזכר את פירוש רב"ע, אך מיד מוסיף: "ויותר נכון לומר בטעם הסמיכות, שלפי שצוה על הבדל הערים, הזהיר שלא ירע עינם ויסיגו בגבולים, כדי להמעיט בערי המקלט וגבולם". ועוד נתן שם אפשרות אחרת להבין סמיכות זו.

² דיני הרוצח בפרשת משפטים אינם נענים לכלל המוצג כאן, שכן מדובר בקובץ חוקים לכיד ואחיד, בלי סיפורים ודברי הגות, וסידור המצוות שם הוא שיטתי, מן הכבד אל הקל. ראה, למשל, ר' שלמה אפרים מלונטשיץ, בפירושו כלי יקר (שמ' כא: יב) שמציין את סידורן לפי עשרת הדברות.

³ בדברים כא: א: "כי ימצא חלל" - כאשר הזכיר המלחמה על האויב, אמר: ואם אדם ילחם עם אחר, ונמצא החלל בארץ ישראל, ולא נודע מי הכהו".

נושאת בחובה סכנה מוסרית חמורה: ההרגל ליטול חיי אדם נהפך לדבר של מה בכך. זילות חיי אדם בעקבות מלחמה היא תופעה כלל אנושית בכל הדורות, ולדברי הנצי"ב, אפילו מעשה חד פעמי משפיע לרעה על הנפש, כפי שפירש את ברית השלום שנתן אלוקים לפינחס (במ' כה: יב):

בשכר שהניח כעסו וחמתו של הקב"ה ברכו במידת השלום, שלא יקפיד ולא ירגיז, ובשביל כי טבע המעשה שעשה... להרוג נפש בידו, היה נותן להשאיר בלב הרגש עז גם אח"כ, אבל כאשר היה לשם שמים, באה הברכה שיהא תמיד בנחת ובמידת השלום, ואל יהא ענין זה לפוקת לב. ואם במקרה אחד כן, על אחת כמה וכמה נכון הדבר בעקבות מלחמות. ההרגל, המיומנות שנרכשה והזמינות של כלי הנשק הם פיתוי עז לפתור סכסוכים על ידי חיסול מוחלט של מקור הסכסוך. בתנ"ך ניתן ביטוי לציניות שבה מתייחסים לאבדן חיי אדם כאשר מתרגלים לתופעה. אפילו אדם שברוך כלל היה רגיש לחיי אדם וחרד לשמירתם, ספג את היחס הכללי של הסביבה. דוד המלך, שיואב חשש מאוד מתגובתו על נפילתם של כמה חיילים בשדה הקרב, הגיב באטימות לב: "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-הַמֶּלֶךְ פֶּה-תֹאמַר אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה כִּי-כֹזֵה וְכֹזֵה תֹאמַר אֶת-הַדְּבָר" (שמו"ב יא: כה).

המלחמה על ארצות סיחון ועוג בשנה ה-40 ליציאת מצרים עלולה הייתה להשפיע על נפשות האנשים ועל רגישותם לחיי אדם, ולכן כולם היו זקוקים לתזכורת כמה חמור הדבר. משום כך מזדרז משה להפריש ערי מקלט בעבר הירדן המזרחי, אף שבפועל הן לא תקלוטנה רוצחים עד שישבו לוחמי ראובן וגד וחצי שבט מנשה מכיבוש עבר הירדן המערבי (דב' ד: מא-מג):⁴

אֲזַ יְבַדִּיל מִשָּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שְׁמֶשׁ. לְנֶס שְׁמָה רֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת-רֵעֵהוּ בְּכֵלִי-דַעַת וְהוּא לֹא-שֹׁנֵא לוֹ מִתְּמַל שְׁלֹשׁ וְנֶס אֶל-אֶחָת מִן-הָעָרִים הָאֵל וְחָי. אֶת-בְּצֹר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֵׁר לְרְאוּבֵנִי וְאֶת-רְאֵמֶת בְּגִלְעָד לְגַדִּי וְאֶת-גּוֹלָן בְּבָשָׁן לְמְנַשֵּׁי.

זהו הזמן שבו נאמרים הדינים של ערי המקלט שבפרשת מסעי: לאחר הקרבות בעבר הירדן המזרחי ומלחמת מדיין ולפני הקרבות בעבר הירדן המערבי. בצד השמחה על ההגעה אל המנוחה ואל הנחלה, כשכל אחד מעם ישראל ימצא את מקומו בשבטו בארץ המובטחת, יש חשש להשפעות של תהליך הכיבוש עצמו. לכן מזהירה התורה (לה: לג-לד):

וְלֹא-תַחְנִיפוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי הִדֵּם הוּא יַחְנִיף אֶת-הָאָרֶץ וְלֹא-יִכְפֹּר לְדָם אֲשֶׁר שִׁפְךָ-בָּהּ כִּי-אִם בְּדָם שִׁפְכוּ. וְלֹא תִטְמֵא אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי ה' שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ואם הארץ נטמאת, יודעים אנו ממקום אחר מה תהיה התוצאה: "וְלֹא-תִקְיֵא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָכֶם אֲתָהּ פֶּאֶשֶׁר קָאָה אֶת-הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם" (ויק' יח: כח). הווה אומר, כל מאמצינו לכיבוש הארץ יהיו לחינם, אם לא נשמור בקפדנות על כללי המוסר ועל ערך חיי אדם בהווי החיים שלאחר הכיבוש.

מסיבה זו קדמה פרשת ערי המקלט ודיני הרוצח בדברים י"ט לדיני המלחמה בדברים כ'. לביסוס הרעיון וחיזוקו נסמכה אליהם פרשת עגלה ערופה בדברים כ"א, כדי לזעזע את החברה ולעדן את רגשותיה שקהו בשל ההכרח ליטול חיי אדם במלחמה.

יונה בר מעוז

המחלקה לתנ"ך ומפעל מקראות גדולות 'הכתר'

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

⁴ אפשר להסביר גם את הריבוי היחסי של ערי המקלט בעבר הירדן המזרחי בשל ההכרח המתמיד של יושביו להתגונן נגד הפולשים מן המדבר לכל אורך הגבול המזרחי, לבד מן האיום המתמיד של עמון ומואב. התמודדות מתמדת זו הביאה להיות "גִּלְעָד קְרִית פְּעִלִי אֲנִי עֲקָבָה מְדָם" (הושע ו: ח).